

Prof. Dr. Talât Tekin Hatıra Kitabı, İstanbul, 2017, s. 983-989.

KUL SÜLEYMAN HAKÎM ATA (BAKIRGANÎ)'DEN ÜÇ HİKMET

Ayşegül SERTKAYA

Kul Süleymân Hakîm Ata (Bakırganî) Ahmed Yesevî'nin dervişlerinden en önde gelenidir ve onun üçüncü halifesidir. Üstadı Ahmed Yesevî gibi hikmetler yazan Kul Süleymân'ın poemaları ve hikmetleri genellikle Ahmed Yesevî divanlarının arkasında veya çeşitli şiir mecmualarında bulunmaktadır. Belli başlı kaynaklarda geçen Kul Süleyman şiirlerinden 274 tanesi tarafımdan toplanarak kitap haline getirilmiştir. Konu ile ilgili bir araştırmamı da “Kul Süleyman Bakırganî ve Yunus Emre hikmetleri” başlığı ile *Türk Dili Edebiyatı Dergisi*, XXXIX, 2010, s. 161-208’de yayımlamıştım.

Hocam Prof. Dr. Kemal Eraslan Tahran, Melik Millî Kütüphanesi, No 4731’de kayıtlı bir Yesevî Divanı içerisinde üç Kul Süleyman hikmeti bulunduğundan bahsederek bu hikmet metinlerini bana vermek lütfunda bulundu. Bu hikmetlerdin yazmada 37. Sırada bulunan ilki 7 dörtlükten, 40. Sırada bulunan ikincisi 9 dört-lükten, 81. Sırada bulunan üçüncüsü 6 dörtlükten oluşmaktadır.

I. **Tahran, Melik Millî Kütüphanesi, No 4731. XXXVII. hikmet:**
Kul Süleymân Hikmeti¹

Hece: 4 + 4 + 4 = 12

1. ma‘şiyet-ni zengārını köngül bağlar
 Haḡ-nı yādı ol zengārı açar dōstlar
 yād eylegüm men mevlâm-nı tirik-likde
 bu ‘ömürniḡ āḡiri ḡōş keçer dōstlar
2. ṭarīkat-nı [bu]² yolğa èren kirtüp
 kirdi èrse, uşbu yolğa yaḡşı erdi
 cān-lar uçtı rūḡlar [barıp]³ ‘arşğa ḡondı
 ḡamuḡ cān-lar bu menzilge köçer dōstlar
3. kārvanı-nıḡ öḡgi köçti soḡı ḡaldı
 ḡūristān[-nı] menzilige barıp ḡondı
 soḡımızdın kēlsün dīben ḡaber tüşdi
 āḡir bir kün bu menzildin köçer dōstlar
4. ḡürdın köç{ü}rüp⁴ ‘Araşatğa sürer èrmiş
 yaḡşı yaman a‘māl-ların biler èrmiş
 ata ana oḡul ḡızdın ḡaçar èrmiş
 āḡir bir kün bizge mundaḡ kēlür dōstlar

¹ Nüshası T24a’da olup Önal Kaya (1998) tarafından yayımlanmıştır.

² [bu] : Hece sayısının tamamlanması için Türkmenistan yazmalarından alındı.

³ [barıp] : Metinde yoktur. Hece sayısı için yazmalardan tamamlandı.

⁴ köç{ür}üp : Yazmada sehven köçürüp yazılmış. Hece vezni dolayısıyla köç{ü}rüp olarak düzeltildi.

5. mû'min kul-lar altın tahtge oturuban
zâlim-lerni cehennemge sêgürtüben
[ol] ⁵ ölüm-ni koşkar yaŋlıg keltürüben
kaşşâb yaŋlıg boğuzunu çalar [döstlar] ⁶
6. yılan çayan yürüşüben ⁷ karşı kélgey
'âşî kul-lar yıglaşuban feryâd kılğay
tamuğ otı heybet birlen kükrep turğay
ot uçkunı kar yağmur dék yağar [döstlar] ⁸
7. Kul Süleymân 'ilm-i hikmet ayta körgil
bu dünyâdın azukunğnı ala körgil
sen özünğni hâş kul-larğa kata körgil
andın soŋgra 'âm[-dın] ⁹ hâş-nı [seçer] ¹⁰ döstlar

**I. Tahran, Melik Millî Kütüphanesi, No 4731. XL. hikmet:
Kul Süleymân Hikmeti¹¹**

Hece: 4 + 4 + 4 = 12

⁵ [ol] : Yazmada yoktur. Hece veznini tamamlamak için Önal Kaya yayımından alındı.

⁶ {êrmiş} [döstlar] : Yazmada {êrmiş} yazılmış. Redifin [döstlar] olması gerekiyor.

⁷ yürüşüben : Yazmada sehven körüşüben yazılmış. Nüshalardan yürüşüben şeklinde düzeltildi.

⁸ {êrmiş} [döstlar] : Yazmada {êrmiş} yazılmış. Redifin [döstlar] olması gerekiyor.

⁹ 'âm[dın] : Yazmada ablatif eki yazılmamış. Nüshalardan tamamlandı.

¹⁰ {sanar} [seçer] : Yazmada sehven {sanar} yazılmış. Nüshalardan [seçer] şeklinde düzeltildi.

¹¹ Nüshası T20b-21a'da olup Önal Kaya (1998) tarafından yayımlanmıştır.

1. ‘ārīf cān-lar haber berür haḳīḳatdın
Allāh deyü zıkrin hemme aytıñg dōstlar
[....
.... biling dōstlar]¹²
2. Allāh Allāh deyü yorgıl tün kün cānga
du‘ā tekbīr bolup tēgsün gūristānga
yaratgan izim cabbār ol Sübhānga
buyruğı[da] ḳulluğ turur biling dōstlar
3. ér ol turur “ḳul men” deyü buyruğ tutsa,
ḳorkup ḳahhār atıdın ol ḳurbān [bolsa]¹³,
yetti tamuğ uçkunıga ḳarşu kelse,
Allāh dēseñg andın ḳaytar biling dōstlar
4. her kim Allāh dēdi aña, orun taptı
haḳīḳat-nı sözün sözlep öler vaḳtı
nēçe yıl-lar körünğ Şeddād uçmaḳ etti
kir’almadı körüp ‘ibret alıñg dōstlar
5. bar mu éren andağ işdin ‘ibret alsa,
ınanmasun dünyāsıga Ḳārūn bolsa,
tört miñg yaşar eger mişl-i Loḳmān bolsa,
yoḳdur munda meñgü ḳalğan biling dōstlar
6. atı ḳalır maña aytıñg haber bolsa,
tevbe deyü irādetin şeyḫga berse,
her kim Allāh atın ayıp öler bolsa,

¹² Yazmada ilk dōrtlüğün 3. ve 4. mısraları eksiktir.

¹³ {tutsa} : 2. mısranın sonundaki {tutsa} ilk mısranın son kelimesinin sehven yazılmış tekrarıdır. Kafiye Önal Kaya yayımına göre [bolsa] şeklinde düzeltildi.

ornı uçmaḥ içre turur bilinḡ dōstlar

7. uçmaḥ içre orun berse, ḡayu cāḡa
kim ki yaṣap¹⁴ ṭā ‘at birle çıkar taḡḡa
İsrāfil ṣūrın [üvürse]¹⁵, cümle cāḡa
biz Muḡammed ümmeti-miz bilinḡ dōstlar
8. sormaḡay-lar Muḡammedniḡ ümmetiḡa
bar mu tüṣgen Ḥıẓr atanı ṣoḡbetiḡa
ēlin tutsaḡ yārī kıılır ‘ıṣḡ ḡālīḡa¹⁶
yétmiṣ kūn-lük anda āstāb bolur dōstlar
9. Ḳul Süleymān Allāh deyü yörseḡ müdām
raḡmet yaḡar başıḡ üzre ‘ale’-d-devām
ēren-lerni ḡizmetinde bolsaḡ ḡulām¹⁷
āzād kılsa, dārü’s-selām barur dōstlar

**II. Tahran, Melik Millî Kütüphanesi, No 4731. LXXXI. hikmet:
Kul Süleyman Hikmeti¹⁸**

Hece: 4 + 4 + 4 = 12

¹⁴ **yaṣ{n}ap** : Yazmada sehven **yaṣ{n}ap** yazılmış. Kelime **yaṣap** şeklinde düzeltili.

¹⁵ **{kirgen}** : Yazmada sehven **{kirgen}** yazılmış. Kelime **[üvürse]** şeklinde düzeltili.

¹⁶ **ḡāl{et}iḡa** : Yazmada sehven **ḡāl{et}iḡa** yazılmış. Kelime **ḡālīḡa** şeklinde düzeltili.

¹⁷ **ḡulām/müdām** : Yazmada doğru kafiye olan **ḡulām** silinmiş. Yerine sehven ilk mısradaki **müdām** yazılmış.

¹⁸ Nüshası, küçük farklar ile, Türkmenistan yazmalarında, 2. dōrtlük eksik olmak üzere, bulunmaktadır.

1. zamāne āḥir[i]¹⁹ bolsa, eyā dōstlar
tūrlūg tūrlūg belālar[ı]²⁰ çıkar érmiş
uğan izim²¹ bu ‘ālem-ni ḳudret birle
bozup andın soṅg[ra]²² yana tūzer érmiş
2. ḳıyāmet kün Allāh özi ḳāzī bolḡay
‘āşık ḳul-lar Ḥaḳ mevlām-dın ülüş alḡay
muḥabbet-siz bende başın ḳuyḡı salgay²³
maḥşergāhda²⁴ birin birin sorar [érmiş]²⁵
3. andın soṅgra Ye’cūc Me’cūc ḥurūc ḳılḡay
alar bolsa, uşbu yaṅḡlıḡ cān-dār bolḡay
[andın soṅgra dabbetü’l-‘arz ḥurūc ḳılḡay
andın soṅgra kün batardın togar érmiş]²⁶
4. ol İsrāfil [fermān birle] şūrın ürgay²⁷

¹⁹ **āḥir[i]** : Hece sayısının tamamlanması için Türkmenistan yazmalarına göre düzeltili.

²⁰ **belālar[ı]** : Hece sayısının tamamlanması için Türkmenistan yazmalarına göre düzeltili.

²¹ **{izim-ni}** : Yazmada sehven **{izim-ni}** yazılmış. Hece vezni dolayısıyla **izim** şeklinde düzeltili.

²² **soṅg[ra]** : Hece sayısının tamamlanması için Türkmenistan yazmalarına göre düzeltili.

²³ Mısra “Muḥabbet-siz bendeler başlarını kuyḡı salgay” şeklende olup vezni bozuktur.

²⁴ **maḥşergāhda {kēltürüp}** : Hece vezni dolayısıyla sehven yazılan **{kēltürüp}** kelimesi çıkartıldı.

²⁵ **[érmiş]** : Redif yazılmamış. **[érmiş]** şeklinde metne eklendi.

²⁶ Dörtlüğün 3. ve 4. mısraları yazmada eksik. Türkmenistan yazmalarından tamamlandı.

yer kök tağ tüz [cümle ?] ara olturuşgay²⁸
 âdem perî [vu]hüş²⁹ tuyûr barça ölgay
 andın soňra kamuğ cân-lar kopar êrmiş

5. âdem oğlu teňiz-ler tæg yerdin kopgay
 âfāk birlen zemîn titrep anda turgay
 muhîṭ teňri heybetidin kaynap ƙalgay
 bês yüz yılça hayrân bolup turar êrmiş
6. Ƙul Süleymân bu hikmetni [tüzüp]³⁰ aydı
 levhü'l-mahfûz tahtasıda körüp aydı
 melâmetni barçasını bilip aydı
 bu târîh[-din]³¹ soňralarga butlân êrmiş

²⁷ Mısra yazmada **ol zamân İsrâfil şûrın ürgay** şeklindedir. Türkmenistan yazmalarına göre **ol İsrâfil [fermân birle] şûrın ürgay** şeklinde düzeltildi.

²⁸ Mısrada iki kelime eksiktir.

²⁹ [vu]hüş : Kelimenin imlâsı sehven eksik yazılmıştı. Türkmenistan yazmalarına göre [vu]hüş şeklinde düzeltildi.

³⁰ Yazmada **turup** yazılı. Z harfinin noktası unutulmuş. Türkmenistan yazmalarına göre **tüzüp** şeklinde düzeltildi.

³¹ **târîh[-din]** : Ablatif eki yazmada eksik. Türkmenistan yazmalarına göre metne eklendi.